

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE
ARCHEOGRAPHIC COMMISSION
MYKHAILO HRUSHEVSKY INSTITUTE
OF UKRAINIAN ARCHEOGRAPHY AND SOURCE STUDIES

UKRAINIAN ARCHEOGRAPHIC YEAR BOOK

NEW SERIES

ISSUE 19/20

UKRAINIAN
ARCHEOGRAPHIC
COLLECTION

VOLUME 22/23

Kyiv
UKRAINIAN PROPYLAEA
2016

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
АРХЕОГРАФІЧНА КОМІСІЯ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЇ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА
ІМ. М. С. ГРУШЕВСЬКОГО

УКРАЇНСЬКИЙ АРХЕОГРАФІЧНИЙ ЩОРІЧНИК

НОВА СЕРІЯ
ВИПУСК 19/20

•

УКРАЇНСЬКИЙ
АРХЕОГРАФІЧНИЙ
ЗБІРНИК

ТОМ 22/23

Київ
УКРАЇНСЬКІ ПРОПІЛІ
2016

Видання засноване у 1926 р., відновлене у 1992 р.

У черговому томі “Українського археографічного щорічника” (вип. 19/20) друкуються статті й джерельні матеріали з історії України XIII–XX ст., зокрема аналізуються відомості про монастир, в якому перебувала мати Данила Галицького, уявлення про верховну владу у Великому князівстві Литовському, специфіка артилерії XV–XVI ст., становище шляхтянки в ранньомодерному соціумі Волині, утвердження герба УНР тощо. Рубрика “Пам’ятки історіографії” представлена нарисом Наталі Полонської-Василенко про свого чоловіка – Миколу Василенка. Джерельний блок містить публікації з приводу взаємин володимирського міщанства зі старостинською адміністрацією у 1640-х рр., єврейського погрому 1905 р. у Луганську, зовнішньополітичної діяльності ОУН у міжвоєнний період, спогади про Леся Курбаса та ін. матеріали. Рубрика рецензій та оглядів подає читачеві рефлексії та дискусії про нові видання в Україні та Білорусі. У “Miscellanea” подано історико-документальні нотатки.

Для науковців, викладачів історії, учителів, студентів і всіх, хто цікавиться історичним минулим України.

Редакційна колегія:

Георгій ПАПАКІН (*головний редактор*),
Олександр МАВРІН (*заступник головного редактора*),
Броніслав АДАМОВИЧ, Геннадій БОРЯК, Віктор БРЕХУНЕНКО,
Дмитро БУРИМ, Ігор ГИРИЧ, Любов ДУБРОВІНА, Мирон КАПРАЛЬ,
Надія МИРОНЕЦЬ, Юрій МИЦИК, Всеволод НАУЛКО,
Ольга ТОДІЙЧУК, Василь УЛЬЯНОВСЬКИЙ, Ярослав ФЕДОРУК

Редколегія тому:

Ярослав ФЕДОРУК (*голова редколегії*),
Ігор ГИРИЧ, Володимир КРАВЧЕНКО, Олександр МАВРІН,
Григорій СТАРИКОВ (*відповідальний секретар*)

Зареєстровано Міністерством юстиції України 30 квітня 2009 р.

Свідоцтво: Серія КВ № 15258–3830 Р

Зареєстровано ВАК України як фахове видання з історичних наук у 1999 р.

*Перереєстровано постановою Президії ВАК України від 01.07.2010 р., № 1–05/5
(Бюлетень ВАК України. – К., 2010. – № 7)*

*Затверджено до друку рішенням Вченої ради
Інституту української археографії та джерелознавства
ім. М. С. Грушевського НАН України
(протокол № 6 від 30 червня 2016 р.)*

© Археографічна комісія НАН України;
Інститут української археографії та
джерелознавства ім. М. С. Грушевського
НАН України, 2016

Ольга ГУРАЛЬ (*Київ*)

ЛИСТИ ЛЮДМИЛИ СТАРИЦЬКОЇ-ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ ДО ОЛЕКСАНДРА ЧЕРНЯХІВСЬКОГО 1939 РОКУ

Одне з найпомітніших місць в історії України кінця XIX – першої половини XX ст. належить родині відомого письменника і громадського діяча Михайла Старицького (1840–1904), адже кожний з його нащадків зробив вагомий внесок до скарбниці національної культури та становлення української державності. Старша донька, Марія Старицька (1865–1930) – відома акторка, режисер, театральний педагог, друга донька – Людмила Старицька-Черняхівська (1868–1941) – прозаїк, драматург, перекладачка, громадська діячка, третя донька, Оксана Стешенко (1875–1942) – дитяча письменниця, син Юрій Старицький (1882–1936/8?) – громадський діяч, відомий юрист. Визначними особистостями були й онуки драматурга: Вероніка Черняхівська (1900–1938) – поетка і перекладачка, Ірина Стешенко (1898–1987) акторка і перекладачка, Ярослав Стешенко (1904–1939) – відомий бібліограф, дослідник історії української книги. У період сталінських репресій 1930-х – початку 1940-х років майже вся родина Старицьких, за винятком І. І. Стешенко, була знищена в лещатах тоталітарної машини. Коли 1929 р. серед українського громадянства прокотилася хвиля арештів у зв'язку з процесом “Спілки визволення України”, першим із членів родини, 21 липня, було ув'язнено Ярослава Івановича Стешенка. Невдовзі у катівнях ДПУ, за звинуваченням у приналежності до “СВУ”, опинилась і його двоюрідна сестра, Вероніка Олександрівна Черняхівська. На той час вона була одружена з німцем, Теодором Геккенем, і проживала у Берліні, влітку 1929 р. приїхала навідати батьків. Дещо пізніше за таким же обвинуваченням арештували Олександра Григоровича Черняхівського та Людмилу Михайлівну Старицьку-Черняхівську. На початку 1930 р. молодше покоління родини звільнили за браком доказів вини. Л. Старицьку-Черняхівську та її чоловіка засудили на показовому судовому процесі. Втім вирок, 4 роки позбавлення волі, змінили на умовний, із заборобою проживати у Києві, Харкові та інших великих містах; подружжя виїхало до м. Сталіно (нині Донецьк). 1933 р. вдруге заарештували і вислали на адміністративне поселення до Уральська Ярослава Стешенка. 1936 р. він отримав повторний вирок із засланням до концтаборів Колими. 1939 р. відомий бібліограф помер, відбуваючи покарання, у бухті Нагаєво. Трагічною була доля і В. О. Черняхівської. Після арешту 1929 р. вона не повернулася до чоловіка, а залишилася з батьками, проживала у Харкові та

Києві. У січні 1938 р. її вдруге заарештували за звинуваченням у шпигунстві на користь Німеччини, а у вересні того ж року за постановою “трійки” при Київському НКВС УРСР – розстріляли. Рідним повідомили, що Вероніку Олександрівну заслали на 10 років до сибірських концтаборів. Батьки намагалися дізнатись про місце перебування єдиної доньки. Зверталися з листами до представників влади, Л. М. Старицька-Черняхівська розшукувала її у Наримських та Маріїнських концтаборах. Але зусилля були марними. 1939 р. помер О. Г. Черняхівський. Людмила Михайлівна, так і не дізнавшись про смерть Вероніки, продовжувала пошуки до 1941 р. У липні 1941 р. її разом з сестрою Оксаною Стешенко заарештували за звинуваченням у співпраці з німецькими нападниками. Невдовзі після початку розслідування слідчий відділок евакуювали, арештованих вивезли до Казахстану. Людмила Михайлівна померла під час переїзду, а її тіло викинули з вагона між зупинками. Оксана Михайлівна померла 1942 р. у концтаборі в Казахстані. Про те, що Вероніку Черняхівську було розстріляно, стало відомо лише 1990 р., коли на запит Музею видатних діячів української культури було надано довідку від КДБ УРСР¹.

Драматичні події в історії родини Старицьких тривалий час привертали увагу науковців та публіцистів. Одними з перших стали публікації представників українського зарубіжжя, серед них статті Р. Паклена², І. Губаржевського³, Н. Полонської-Василенко⁴, С. Підкови⁵, О. Лугового⁶, Я. Славутича⁷. У цих статтях було оприлюднено інформацію про загибель В. О. Черняхівської у катівнях НКВС. Але деякі з викладених у них фактів не завжди відповідають дійсності. Наприклад, у статті С. Підкови “До історії «Спілки визволення України””, у художній формі, з детальними подробицями розповідається про побачення Старицької-Черняхівської з арештованою донькою під час слідства. А впродовж засідань по процесу СВУ, як стверджує автор, Людмила Михайлівна не лише не визнавала себе винною, а й підкреслювала, що “СВУ” існувала та боролась за незалежну, соборну Україну. Втім, ця інформація не достовірна. В. О. Черняхівська, справді, деякий період перебувала

¹ Музей Михайла Старицького (далі – ММС). – Книга надходжень (далі – КН)-585. – Рукописні документи (далі – РД)-4. – 1 арк. (довідка № 2818 від 3 серпня 1990 р. про реабілітацію В. О. Черняхівської-Ганжі. Видана КДБ УРСР. Київ, 1990 р.).

² Паклен Р. Знищена сила. Людмила Старицька-Черняхівська // Овид. – 1959. – Ч. 1. – С. 52–64.

³ Губаржевський І. Людмила Старицька-Черняхівська – борець за молоду Україну // Нові дні. – 1970. – Ч. 12. – С. 14–15.

⁴ Полонська-Василенко Н. Остання п'єса Л. Старицької-Черняхівської // Україна. – 1952. – Ч. 8. – С. 52–55; Данилевська Н. Загублений рід Старицьких-Черняхівських-Стешенків // Визначні жінки України. – Новий Ульм, 1952. – С. 36–64.

⁵ Підкова С. До історії Спілки визволення // Спілка визволення України (Ідейні основи, історія та матеріали до пізнання її діяльності на рідних землях). – Мюнхен, 1953. – С. 31–34.

⁶ Луговий О. Визначні жінки України. – Торонто, 1942. – С. 163–164.

⁷ Славутич Я. Дослідження, статті. – Едмонтон, 2006. – Ч. 1. – С. 56–58, 87.

Листи Людмили Старицької-Черняхівської до Олександра Черняхівського...

під арештом одночасно з батьками, але зустрічей та очних ставок між ними не проводили⁸. Так, під час показового судового процесу Л. М. Старицька-Черняхівська демонструвала незламну позицію, але не визнавала не лише своєї участі у “Спілці...”, а навіть підкреслювала, що їй не було відомо про існування такої організації⁹. В окремих публікаціях, наприклад, Я. Славутича, міститься інформація про те, що 1941 р. Л. Старицька-Черняхівська не була вивезена до Казахстану, а повішена у Києві перед евакуацією слідчого відділку. Це також є недостовірним. Не знайшли документального підтвердження окремі подробиці про другий арешт Вероніки та загибель Людмили Старицької-Черняхівської і Оксани Стешенко, описані у статтях Н. Полонської-Василенко (під псевдо. Н. Данилевська)¹⁰. Ці праці були спочатку надруковані у закордонних виданнях, а 2011 р. опубліковані у книзі “Спогади” Н. Полонської-Василенко¹¹. У них авторка повідомляє, що під час другого арешту В. Черняхівська збожеволіла і була вислана на 8 років до Сибіру, а Людмилу Михайлівну із сестрою розстріляли в Дарниці напередодні вступу німців до Києва¹².

Після 1989 р., коли члени родини Старицьких були реабілітовані, до теми репресивних переслідувань родини звернулися й дослідники з українських теренів. Протягом 1990-х рр. вийшли публікації з розкриттям основних біографічних сюжетів. 1990 р. у журналі “Вітчизна” вийшла стаття А. Болабольченка “Кривавий верлібр”¹³ про долю Л. М. Старицької-Черняхівської у 1930-ті роки. Він же у монографії “СВУ – суд над переконанням”¹⁴ вперше опублікував фрагмент протоколу допиту письменниці. Важлива інформація про засудження подружжя Черняхівських була вміщена також у книзі Ю. Шаповала та В. Пристайка “Справа «Спілки Визволення України»”¹⁵. Історія родини Старицьких була розкрита й у статті Ю. М. Хорунжого “Як перевели козацький рід”, вміщеній в упорядкованій ним же книзі спогадів “Опера

⁸ Галузевий державний архів Служби безпеки України. – Спр. 67098: Справа “СВУ”. – Т. 60: Архівно-слідча справа Старицької-Черняхівської Л. М. – Арк. 1–160; Центральний державний архів громадських об’єднань України у м. Києві (далі – ЦДАГО України). – Ф. 263. – Оп. 1. – Спр. 38786: Слідча справа Черняхівської В. О. 1929 р.

⁹ “Спілка визволення України”: Стенографічний звіт судового процесу. – Б. м., Б. в., 1931. – Т. 1. – С. 25–36.

¹⁰ Данилевська Н. Загублений рід Старицьких-Черняхівських-Стешенків // Візначні жінки України. – Торонто, 1950. – С. 67–84.

¹¹ Полонська-Василенко Н. Людмила Михайлівна Старицька-Черняхівська // Полонська-Василенко Н. Спогади. – К., 2011. – С. 410–426; *її ж.* Загублений рід Старицьких-Черняхівських-Стешенків // Там само. – С. 392–409.

¹² *її ж.* Людмила Михайлівна Старицька-Черняхівська // *її ж.* Спогади. – С. 426.

¹³ Болабольченко А. Кривавий верлібр (Про кримінальну справу і трагічну долю Л. М. Старицької-Черняхівської) // Вітчизна. – 1990. – № 11. – С. 113–119.

¹⁴ *Його ж.* СВУ – суд над переконанням. – К., 1994. – 114 с.

¹⁵ Пристайко В., Шаповал Ю. Справа “Спілки Визволення України”: Невідомі документи і факти: Науково-документ. видання. – К., 1995. – С. 70–71, 121–124, 401–406.

СВУ–музика ГПУ”¹⁶, цієї ж теми він торкнувся і в есеях, присвячених Л. М. Старицькій-Черняхівській та В. О. Черняхівській у книзі “Шляхетні українки”¹⁷ та у публікаціях про членів родини Старицьких¹⁸. Тему репресій в сім’ї драматурга розкрив і С. Білокінь у монографії “Масовий терор як засіб державного управління в СРСР”¹⁹. Документи про перебування Черняхівських під арештом увійшли до книги “Українська інтелігенція і влада: Зведення секретного відділу ДПУ УСРР 1927–1929 рр.”²⁰.

У більшості опублікованих праць, присвячених як Л. М. Старицькій-Черняхівській, так і долі родини за радянських часів, одним з найпопулярніших є сюжет про пошуки Людмилою Михайлівною доньки. Як правило, автори статей акцентували увагу на листах-зверненнях, написаних Старицькою-Черняхівською та її чоловіком до представників влади. Так, наприклад, у книжці Ю. М. Хорунжого вміщено текст листа до Й. Сталіна з незначними купюрами та у перекладі українською мовою²¹. Хоч ці документи є високоінформативним джерелом та ілюструють поневіряння батьків, але не містять достатньо повної інформації для повноцінного дослідження родинної історії.

Значна частина матеріалів, що розкривають питання пошуків В. О. Черняхівської її рідними, на сьогоднішній день зберігається у фондовій колекції Музею видатних діячів української культури Лесі Українки, Миколи Лисенка, Панаса Саксаганського, Михайла Старицького. Документи у складі родинного архіву Старицьких-Черняхівських-Стешенків були передані до музею за заповітом Ірини Стешенко, онуки Михайла Старицького. Вона особисто з 1945 р. зберігала речі та документи репресованих родичів, сподіваючись на зміну політичної ситуації та повернення їхніх імен до української історії та культури. Серед матеріалів – чернетки листів Людмили Старицької-Черняхівської та її чоловіка до Й. Сталіна²², Л. Берії²³, В. Молотова²⁴, список концентраційних таборів, у яких вона шукала доньку²⁵, листи

¹⁶ *Хорунжий Ю.* Як перевели козацький рід // Опера СВУ – музика ГПУ: Спогади свідків. – Кам’янськ-Шахтинський (Ростов. обл.), 1992. – С. 16–31.

¹⁷ *Його ж.* Шляхетні українки: Есеї-парсуни. – К., 2003. – С. 23–70, 111–132.

¹⁸ *Його ж.* Людмила Старицька-Черняхівська // З порога смерті...: Письменники України – жертви сталінських репресій. – К., 1991. – Вип. 1. – С. 414–417; *його ж.* Янгола більше // Урядовий кур’єр. – 2000. – 14 жовт. – С. 7.

¹⁹ *Білокінь С.* Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917–1941 рр.): Джерелознавче дослідження. – Дрогобич, 2013. – Т. 2. – 1066 с.

²⁰ Українська інтелігенція і влада: Зведення секретного відділу ДПУ УСРР 1927–1929 рр. / Упоряд. В. М. Даниленко. – К., 2012. – 756 с.

²¹ *Хорунжий Ю.* Шляхетні українки: Есеї-парсуни. – С. 60–62.

²² ММС. – КН-6139. – РД-118. – 2 арк. (лист до Й. Сталіна. 1938 р.).

²³ Там само. – КН-6141. – РД-120. – Арк. 1–2 (заява на ім’я наркома внутрішніх справ СРСР Л. Берії. 15. 09. 1940 р.).

²⁴ Там само. – КН-6142. – РД-121. – 1 арк. (лист до Голови Ради Народних Комісарів та народного комісара закордонних справ В. Молотова).

²⁵ Там само. – КН-6145. – РД-124. – 3 арк. (список таборів, у яких Л. Старицька-Черняхівська розшукувала В. Черняхівську. 1939 р.).

Листи Людмили Старицької-Черняхівської до Олександра Черняхівського...

та телеграми, надіслані нею до Олександра Григоровича під час перебування в Сибіру 1939 р.²⁶.

Умовно джерела можна розділити на три блоки: перший – звернення, написані Людмилою та Олександром Черняхівськими, другий – листи та телеграми письменниці до чоловіка 1939 р., третій – заяви до владних установ, написані по смерті Олександра Григоровича. Перший блок документів, написаний спільно з чоловіком до різних осіб з проханням надати інформацію про місцеперебування В. О. Черняхівської і про перегляд вироку, зберігся в чернетках. Написано їх російською мовою і датовано 1938 р., окремі вміщені у загальному зошиті²⁷. Важливою ознакою спільних звернень є те, що до різних осіб було надіслано майже тотожні звернення, у яких детально описано поведінку слідчих з батьками, наведення їх на хибну думку про присудження 10-ти років ув'язнення. Наприклад*: “14 декабря 1938 г. в приемной начальника принимал неизвестный мне сотрудник НКВД. Услыхав от меня фамилию нашей дочери, он заявил, что знает ее, так как он ее следователь и взглянув насмешливо на меня, добавил: «Вы, конечно воображаете, что она красавица, а по-моему совершенно некрасивая». Эти слова ошеломили меня, а следователь с неожиданной злобой закричал: «Кроме того, она наглая, нахальная, дрянная базарная, сволочь!». И посыпался ряд площадных слов, которые писать на бумаге считаю неудобным. «На ваши оскорбления я лишена возможности отвечать, возразила я, но если Вы так отзываетесь о моей дочери, человеке культурном, то я могу допустить, что следствие велось в весьма напряженной и далеко не нормальной обстановке». Мое замечание вызвало взрыв брани трижды повторив все эти бранные слова, – следователь выкрикнул: «Вот и заработала 10 лет!». На мои вопросы куда и когда она выслана, он категорически отказался дать какой-либо ответ”²⁸. Як вже вказувалося раніше, саме ці листи є найбільш відомими сучасним дослідникам. Один з них, адресований до М. Хрущова, прикріплений до судово-слідчої справи В. О. Черняхівської 1938 р.²⁹. Третій блок, листи 1940–1941 рр., написані особисто Старицькою-Черняхівською, вже містять інформацію про обставини її поїздки до Сибіру, безплідні пошуки та смерть чоловіка. А саме: “В июле месяце 1939 года мы узнали, что дочь наша находится в городе Томске, в психиатрической лечебнице. Мы немедленно послали туда деньги и посылку. В Ноябре получили извещение, что больная, (дочь наша) не желает принимать посылки, это доказало, что психическое состояние нашей дочери

²⁶ Там само. – КН-6621. – Листи (далі – Л)-466 (лист до Черняхівського О. З Томська до Києва. 23.11.1939); КН-6619. – Л-464 (лист до Черняхівського О. З Маріїнська до Києва. 28.11.1939); КН-6620. – Л-465 (лист до Черняхівського О. З Москви до Києва. 1939); КН-6616. – Л-461 (телеграма до Черняхівського О. З Томська до Києва. 22.10.1939); КН-6618. – Л-463 (телеграма до Черняхівського О. З Томська до Києва. 23.11.1939); КН-6617. – Л-462 (телеграма до Черняхівського О. З Томська до Києва. 26.11.1939).

²⁷ Там само. – КН-6141. – РД-120. – 36 арк. (зошит з чернетками листів про долю В. Черняхівської).

* Тут і далі цитуємо зі збереженням авторського правопису та стилістики.

²⁸ ММС. – КН-6624. – Л-469.

²⁹ ЦДАГО України. – Ф. 263. – Оп. 1. – Спр. 63406. – Т. 1. – Арк. 42–44.

приняло тяжелую форму... Я немедленно отправилась в Томск, но приехав в лечебницу, узнала, что дочь нашу уже «выписали». Я обратилась к прокурору г. Томска. Он, наведя справки в НКВД, сообщил мне, что дочь наша этапирована в Нарымские или Мариинские концлагеря. В невыносимо тяжелых бытовых условиях (37 градусов мороза я объездила все Мариинские лагеря) и нигде не нашла нашей дочери. Надо было ехать в Нарым, но с Нарымом нет зимой сообщения и надо было отложить поездку до весны. Я вернулась в Киев и застала мужа при смерти. Два года непрерывных мучений сделали свое дело. 21 декабря 1939 года он умер...»³⁰. В цих зверненнях Л. М. Старицька-Черняхівська зверталась до факту святкування 100-річного ювілею М. Старицького, вказуючи, що їй була обіцяна допомога у пошуках доньки.

Не актуалізованими до цього часу залишаються матеріали другого блоку – листи Людмили Старицької-Черняхівської до чоловіка, написані під час її поїздки до Сибіру. Збереглося 3 листи і 3 телеграми. Судячи зі змісту, не всі з документів того часу збереглися, оскільки у тексті письменниці апелює до попередніх листів. Телеграми було надіслано з Томська протягом жовтня – листопада 1939 р. В них Людмила Михайлівна повідомляла, що жінка з прізвищем Ганжа (таке ж по третьому чоловікові мала Вероніка) виявилась не їхньою донькою, вказувала найновішу для неї інформацію або плани подальших маршрутів. Наприклад: «Ганжа оказалась не Рона. Розыскую»³¹. Або: «Рона этапирована неизвестном направлении. Осуждена ОСО. Еду: Мариинск, потом Томск, Москву»³².

Листи написано протягом листопада–грудня 1939 р. з Томська, Маріїнська та Москви. У них авторка детально описала побутові умови, в яких вона опинялася під час поїздки, розповідала чоловікові про негаразди, що траплялись на її шляху, та ін. Хронологічно перший лист написаний з Томська 23 листопада, на поштової картці. На ньому є два штампи поштових відділень – звідки його було відправлено та де отримано; зафіксували і адресу, де перебувала на той час письменниці. Наприклад: «Томск. Комната отдыха». Два листи написані на аркушах паперу, з Маріїнська (від 28 листопада 1939 р.) та Москви (не датований), при першому зберігся конверт. Важливість їхнього введення до наукового обігу полягає в тому, що вони суттєво доповнюють сюжет про пошуки письменницею доньки та історії життя родини за радянських часів в цілому, є промовистим прикладом поведінки представників тоталітарної системи з родичами репресованих. Також матеріали є цінним джерелом просопографічної інформації, адже розкривають особливості реакції Людмили Михайлівни на складні життєві обставини, ілюструють її вміння протистояти зовнішнім чинникам, боротися з труднощами, додають нові, не зафіксовані у інших джерелах того часу факти з біографії дочки.

Листи публікуємо зі збереженням правопису та мовно-стилістичних особливостей авторського тексту.

³⁰ ММС. – КН-6141. – РД-120. – Арк. 1 зв. (заява на ім'я наркома внутрішніх справ СРСР Л. Берії. 15. 09. 1940 р.).

³¹ Там само. – КН-6616. – Л-461 (телеграма до Черняхівського О. З Томська до Києва. 22.10.1939).

³² Там само. – КН-6617. – Л-462 (телеграма до Черняхівського О. З Томська до Києва. 26.11.1939).

Листи Людмили Старицької-Черняхівської до Олександра Черняхівського...

ДОКУМЕНТИ

№ 1

Томськ 23.XI. 39 г.*

Любий Шурочка! Вчора написала тобі великого листа. Сьогодні вранці пішла я в И[справительно-]Г[рудовую] К[олонию] № 1 питати про Рону². Уяви собі 37 град[усів] морозу окулярів не можна надіти, – замерзає шкло, палки не можна взяти, замерзають руки. Ну щось страшне, дійшла (це не далеко). Подаю заяву – не пускають навіть у сторожку. Нарешті виніс відповідь – Г[ражданк]у В[еронику] А[лександровну] переведено в Ново-Сибірський Берсенівський совхоз. Хоть трохи отлягло од серця. Але коли – не схотів сказати. Я вже боюсь їхати так навмання. Послала начальнику совхоза телеграмму, з відповіддю тоді виїду. Спинилась я дуже добре, на станції, комната отдыха, добре ліжко, умивання, кип'яток – 5 карб[ованців]. А на вокзалі в буфеті – обіди, і не дорого, добра порція 3 карб[ованця]. Так що можна 2 дні почекати. Одно цілком незрозуміло – на станції нема уборної. Треба бігати на вулицю. А якщо начальн[ик] не дасть відповіді? Тоді до прокурора. Людя.

ММС. – КН-6621. – Л-466.

№ 2

28.11.39 г**.

Любий Шурочка!*** Здорове ж у мене серце! Що не крок – то й удар! Я вчора тобі написала, сьогодні-ж потяглася туди, до цього Сіблагу³ і комендант мені сказав, що Роночки в Сіблагу не було й нема. Сіблаг охоплює і Ян, і Новосибірск, очевидно всю Західну Сибір. Значить Роночку вислали в Наримський край, бо мені прокурор назвав три міста, – ну третє випало в мене з голови, тільки не бухта і не Колима. Хоч і це все ложь і ложь... Отже я в Маріїнську пристроїлася в хаті у сторожихи, мушу ще сидіти до завтрього, бо потяг виходить о 9.30 ранку (по Київські 5 г[один] 30 хв[илин] р[івно]). Приїду в Томськ десь ввечері і мабуть вже не встигну виїхати того-ж дня, бо потяг теж виходить ввечері, отже певно ще, що виїду 30 ввечері, себто буду в Москві як раз і погано 5-го. Я візьму білета тільки до Москви, щоб там не бути зв'язаною числами. Хай вже я помучу Мусю⁴, але я мушу побачити і Голяк[ова]⁵ і Понкрать[сва]⁶ і подати заяву у Гулаг. Цей ще комендант більш людяний і сказав мені, що Гулаг ніби, тепер, мусить одповісти. Я вже нічому не вірю, і не вірю тому, щоб Роночка була ще жива. Людина не може витримати цих морозів, цієї природи, цього голоду і цієї безнадії. Я бачила все і бачила багатьох випущених і вони все розказали. Не знаю про Вас нічого, не жила ще так ніколи. І все це сота, мільйонна частина тих мук, що терпить Роночка і всі. Пів п'ятої вже зовсім темно, а що-ж то там в Наримі

* Лист написано фіолетовим чорнилом на поштовій картці. На зворотному боці зазначено адресу: “Київ. УССР. ул. Чкалова. Дом № 31 кв. 18. Александру Григорьевичу Черняховскому”. Адрес отправителя: “Томск. Комната отдыха”. На картці є 2 поштових штампі: перший – “Томск. 23.11.39”; другий – “Київ. 3.12.39”.

** Лист написано фіолетовим чорнилом на 2-х сторінках аркуша паперу в лінійку. При ньому зберігся конверт. На конверті зазначено адресу отримувача: “Київ. УССР. ул. Чкалова. Дом № 31 кв. 18. Александру Григорьевичу Черняховскому”. Також є два штампі: перший – “Мариинск. Новосибирск. 29.11.39”; другий – “Київ. 5.12.39”.

*** Зверху простим олівцем дописано: “Добре, що ти мені хоч телеграму прислав”.

кажуть що це найсуровіший клімат. Не знаю, як я це все витримую. Цілую міцно тебе і всіх! А всіх, то тільки Оксана⁷ й Орися⁸ і Сося⁹. Навіть бідного Ол[ександра] Ол[ександровича]¹⁰ нема. Грінченкам привіт¹¹.

Людя.

ММС. – КН-6619. – Л-464.

№ 3

*Любий Шурочка! Просто можно сказитись. Я вже сьогодні могла виїхати і не можу добути білета. Мене підвела правда сестра М[арини] Я[ківни]¹², сказала, що її синок белбас візьме білета, а він пообіцяв і нічого не зробив. А тепер я бьюсь мов риба об лід, доведеться мабуть іти на ніч на вокзал. Носильщики ні за які гроші не беруть! Ще поспробую в одному місті.

А справа скінчилася ось як. Я пішла до Берии 10-го вже там, щоб нічого не впустити! Оказується, що приймає і жінка одна, я давно вже чула про неї. Іду я до неї. Вона надзвичайно уважно вислухала. Потом почала дзвонити при мені, чи були від нас заяви, чи дали нам яку відповідь, чи ні. І це при мені так, що я все чула. Прочитала наши заяви, я ще їй чисто розказала. Потім кажу: “Теперь нам стало известно, что ее осудило ОСО¹³, – Это мне сказал прокурор города Томска”. Вона мені на це каже: “Мы это проверим”. Взяла всі мої документи і казала мені почекати. Я чекала зо дві години, тоді вона мене покликала і каже: “Дочь Вашу осудила тройка, и Вам не надо было никуда ездить, поезжайте сегодня же в Киев, а мы сегодня-же в Киев посылаем письмо и Вам там все скажут”. Я страшенно зраділа, тим що тройка і що вона так мені казала, щоб я негайно їхала до Києва, а тепер страшенно боюсь, може це вона довідалась, що Роночка вмерла і тому посилала мене так швидче до Києва? Страшенно турбуюсь... А тут ще білет!!

За твою справу я звичайно ходила, але вона ще не прийшла з Києва, адреса точна в мене є. Вже мені нема чого робити більше. Я вмираю від нудьги. І боюсь, що як викличуть тебе без мене, ти не розкажеш всю паутину, до чого тут теліпався військовий прокурор. Це мені в прокурат[урі] сказали: “Коли хто арештований як член сім’ї” – це значить за чоловіка, то догляд за такими справами має військовий прокурор. Далі від прокурора послано до Київськ[ого] В[ійськового] П[рокурора] якогось папера, – це мабуть на одну з наших заяв. Як підеш без мене, то кажи, що я довідалась в Томську, що Рону вже виписали** з лікарні і етапировали в неизв[естном] напрямленні. Нам краще казати, що вона таки була в лікарні. З рештою я таки і не знаю. Чи вона була, чи ні – бо лікарша все брехала. А чи вернулась посылка?¹⁴ Не загуби квитанції. Оксані¹⁵ і Фр[олі] Як[івні]¹⁶ шукала скрізь штани – та й ніде нема, тільки може через місяць вона десь добуде. Взагалі вже й тут нема нічого. Масла нема. Стають десь в чергах і то вишукують, коли даватимуть. Есть мило, цукор і сыр. Я накупила нам мила й*** сиру. Це ужасно, як що я не добуду білета. Вже завтра напружу всю енергію! Муся до мене надзвичайно ласкава, але ж я їх стісняю. Та й головне, я вже місця собі не знайду.

Людя.

ММС. – КН-6620. – Л-465.

* Лист написано синім чорнилом на подвійному аркуші (4-х сторінках). З Москви до Києва, б/д, за змістом можна датувати груднем 1939 р.

** Підкреслення Л. Старицької-Черняхівської.

*** Далі закреслено: “цукру”.

КОМЕНТАРІ

1. Шурочка – так в родині називали Олександра Черняхівського. Черняхівський Олександр (1869–1939) – вчений-гістолог, доктор медичних наук, професор Київського і Сталінського медичних інститутів, перекладач художньої та фахової медичної літератури. Організатор медичної секції Українського наукового товариства у Києві, голова Всеукраїнської спілки лікарів-українців.

2. Рона – так в родині називали Вероніку Черняхівську.

3. Сиблаг – Сибірський виправно-трудоий табір НКВС, частина ГУЛагу, система тюрем, що розміщувалася на території сучасних Кемеровської, Новосибірської, Омської, Томської областей, Алтайського краю, частини Красноярського краю та частини території Республіки Казахстан.

4. Муся – особа не встановлена.

5. Голяков Іван (1888–1961) – голова Верховного суду СРСР у 1938–1948 рр.

6. Панкрат'єв Михайло (1901–1974) – прокурор СРСР у 1939–1940 рр.

7. Оксана – Оксана Стешенко (1875–1942), дитяча письменниця та перекладачка, молодша сестра Л. М. Старицької-Черняхівської.

8. Оріся – Ірина Стешенко (1898–1987), акторка і перекладачка, донька Оксани Стешенко, племінниця Л. М. Старицької-Черняхівської.

9. Соня – Софія Аршеневська (? – ?), кузина та подруга Л. М. Старицької-Черняхівської.

10. Олександр Тулуб (1866–1939) – правознавець, історик та громадський діяч.

11. Грінченки – родина музикознавця, фольклориста, ректора Музично-драматичного інституту ім. М. В. Лисенка (1924–1928), пізніше професора Київської консерваторії, Миколи Грінченка (1888–1942). У 1930-х роках родина проживала в одній квартирі зі Старицькими, Черняхівськими і Стешенками по вулиці Чкалова, 31.

12. Марина Маєвська (? – 1942) – дружина племінника Людмили Старицької-Черняхівської, Ярослава Стешенка.

13. ОСО – “Особое совещание” – Особлива нарада при НКВС СРСР – позасудовий орган, створений 1934 р., що мав право виносити вирок за спрощеною процедурою.

14. “А чи вернулась посылка?” – намагаючись дізнатися про перебування Вероніки Черняхівської в певному таборі, батьки відправляли за його адресою посылки на її ім'я. Коли посылка поверталась, робили висновок, що доньки у даному місці немає.

15. Оксана Стешенко, див. коментар 7.

16. Фрола Гурович (? – ?) – сестра Марини Маєвської. Проживала з родиною у Москві.

Ольга Гураль (Київ). **Листи Людмили Старицької-Черняхівської до Олександра Черняхівського 1939 року**

У публікації розглядаються листи письменниці та громадської діячки Л. М. Старицької-Черняхівської до її чоловіка О. Г. Черняхівського, написані 1939 р. Головною темою, що розкривають джерела, є пошуки заарештованої 1938 р. доньки В. О. Черняхівської.

Ключові слова: листи, джерела, письменниця, пошук, концентраційний табір.

Ольга ГУРАЛЬ

Ольга Гураль (Киев). **Письма Людмилы Старицкой-Черняховской к Александру Черняховскому 1939 года**

В публикации рассматриваются письма писательницы и общественного деятеля Л. М. Старицкой-Черняховской к ее мужу О. Г. Черняховскому, написанные в 1939 г. Главной темой, которая прослеживается в источниках, являются поиски арестованной в 1938 г. дочери Вероники.

Ключевые слова: письма, источники, писательница, концентрационный лагерь.

Olha Hural (Kyiv). **Liudmyla Starytska-Cherniakhivska's Letters to Oleksandr Cherniakhivsky (1939)**

The publication presents the correspondence of the writer and public figure, Liudmyla Starytska-Cherniakhivska, with her husband Oleksandr Cherniakhivsky. These letters were written in 1939. A main problem which could be traced in the sources is the searching for their daughter Veronica. She was arrested in 1938 by NKVD.

Key words: letters, sources, writer, concentration camp.

ЗМІСТ

1. АРХЕОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

<i>Георгій Папакін</i> . Новітня доба археографії: специфіка електронної публікації джерел в Україні	7
<i>Ярослав Калакура</i> . Українська археографічна традиція: історія і сучасність	18
<i>Іван Сняк</i> . Атестати в діловодстві Війська Запорозького Низового в добу Нової Січі: класифікація, особливості формуляру, інформативний потенціал	31
<i>Таїсія Сидорчук</i> . Листи Наталії Полонської-Василенко до Омеляна Пріцака як джерело про видання праць Миколи Василенка в “Гарвардській серії українських студій” (1970–1971)	60

2. ПАМ’ЯТКИ ІСТОРІОГРАФІЇ

<i>Григорій Стариков</i> . Нариси Наталі Полонської-Василенко про Миколу Василенка у фондах Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України	77
---	----

3. ЗБРОСЗНАВСТВО, ГЕРАЛЬДИКА, СФРАГІСТИКА

<i>Олег Мальченко</i> . Змінні порохівниці казнозарядної артилерії XV–XVI століть у колекціях українських музеїв	115
<i>Андрій Гречило</i> . Утвердження герба Української Народної Республіки в 1917–1918 роках	140
<i>Ірина Скочиляс</i> . Печатки єпископа Перемишльського, Самбірського і Сяноцького Константина (Чеховича)	154

4. ІСТОРИЧНІ СТАТТІ

<i>Володимир Александрович.</i> В якому монастирі проживала мати короля Данила Романовича? Свідчення джерел проти пропонуванних “широких” трактувань	169
<i>Олександр Яцук.</i> Уявлення про верховну владу в другому зводі білорусько-литовського літописання (На прикладі “Хроніки Великого князівства Литовського”)	195
<i>Віталій Ткачук.</i> Київський рукописний уніатський служебник другої половини XVII століття: кодикологічний опис	226
<i>Наталя Старченко.</i> “Джерела свідчать”: кілька зауваг про дослідження становища шляхтянки в ранньомодерному соціумі Волині	239
<i>Мирон Капраль.</i> Історико-урбаністичний розвиток Жовкви від заснування до кінця XVIII століття	268
<i>Володимир Маслійчук.</i> Училищна реформа та перші училища в Харківському намісництві (Слобідсько-Українській губернії) у 1788–1798 роках	282
<i>Валерій Старков.</i> Українські дитячі ігри у праці Єгора Покровського 1887 року	305
<i>Віталій Тельвак.</i> “Історичні вправи” Михайла Грушевського у Львівському університеті: спроба реконструкції	313
<i>Михайло Ковальчук.</i> Боротьба за владу й українізація на Румунському фронті наприкінці 1917 – на початку 1918 років	323
<i>Тіна Пересунько.</i> Європейське турне Української республіканської капели як інструмент культурної дипломатії УНР (1919–1920 роки)	338
<i>Володимир Ковальчук.</i> Бої та сутички між українськими повстанцями та радянськими “молдавськими” партизанськими з’єднаннями (Південна Волинь, кінець 1943 – початок 1944 років)	351
<i>Володимир Потульницький.</i> Створення Омеляном Пріцаком кафедри історіософії у Київському університеті у 1992–1994 роках та її значення	362

5. ПУБЛІКАЦІЯ ДЖЕРЕЛ

<i>о. Назар Заторський.</i> “Послання до новгородського архієпископа Макарія” – нова редакція “Послання Мисаїла	379
---	-----

<i>Володимир Кравченко</i> . До історії взаємин володимирського міщанства зі старостинською адміністрацією у 40-х роках XVII століття	401
<i>о. Юрій Мицик</i> . З історії Кодака та його околиць	424
<i>Володимир Пришляк</i> . Універсал гетьмана Данила Апостола на Веркіївське сотництво Іванові Адасовському 1733 року	431
<i>Світлана Потапенко, Андрій Парамонов</i> . До історії харківських архівів: повідомлення 1819 року про виявлений у дзвіниці Успенського собору “древній архив”	440
<i>Михайло Гаухман</i> . Єврейський погром у Луганську в жовтні 1905 року: рапорт слов’яносербського повітового справника та історичний міф про луганський погром	448
<i>Наталія Грабар</i> . Лесь Курбас у спогадах Ірини Стещенко	465
<i>Дмитро Бурім, Юрій Черченко</i> . Реферат Володимира Стахіва про основні напрямки дослідження зовнішньополітичної діяльності ОУН у міжвоєнний період	481
<i>Ольга Гураль</i> . Листи Людмили Старицької-Черняхівської до Олександра Черняхівського 1939 року	517

6. РЕЦЕНЗІЇ, ОГЛЯДИ

<i>Орест Заяць</i> . Описи передмість Львова XVI–XVIII століть / НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Львівське відділення; упоряд. А. Фелонюк. – Львів, 2014. – 752 с. – (Львівські історичні праці. Джерела. – Вип. 4)	529
<i>Юрій Волошин</i> . Конфлікти на “планеті Волинь” у XVI–XVII століттях: [Наталія Старченко. Честь, кров і риторика. Конфлікт у шляхетському середовищі Волині (Друга половина XVI–XVII століття). – К.: Laugus, 2014. – 510 с.; іл. Покажч. імен с. 481–499]	534
<i>Олександр Алмазов</i> . Відповідь на рецензію: [Маслак В. Нові дослідження про гетьмана Івана Самойловича в російській історіографії]	539
<i>Лариса Буряк</i> . Ясь О. Історик і стиль. Визначні постаті українського історіописання у світлі культурних епох (початок XIX – 80-ті роки XX ст.): Монографія: У 2 ч. / За ред. В. А. Смолія. – К.: НАН України. Ін-т історії України, 2014	546
<i>Сергій Гірік</i> . Конфессии на Гомельщине (20–30-е годы XX в.). Документы и материалы / Сост. М. Алейникова и др.; под ред. В. П. Пичукова. – Минск: НАРБ, 2013. – 388 с.	552

<i>Володимир Євтух</i> . Потульницький В. Дипломатія Павла Скоропадського (військово-дипломатичні стосунки гетьмана з острівними монархіями у 1926–1943 роках). – Харків: Акта, 2014. – 312 с.	556
<i>Віталій Пономарьов</i> . Ігор Гирич. Київ: люди і будинки. – К.: Либідь, 2016. – 432 с.	560
<i>Ігор Гирич</i> . Музичко О. Південна вісь Соборності: націєтворчі процеси в Українському Причорномор’ї (кінець XIX – перша половина XX ст.). – Одеса, 2015. – 352 с.	564

7. MISCELLANEA

“Молдовські трофеї” у церквах Володимирської єпархії наприкінці XVII століття (<i>Володимир Александрович</i>)	573
Два жіночі приватні листи кінця XVIII ст. (Ще про освіченість жінки) (<i>Володимир Маслійчук</i>)	575
Маловідомий факт з біографії Олени Теліги (<i>Юрій Черченко</i>)	580
Загублена стаття Василя Дубровського “Богдан Хмельницький і Туреччина: (З приводу статей проф. Яна Рипки)” (<i>Ярослав Федорук</i>)	582
До історії книжки Петра Шелеста “Україно наша Радянська” (<i>Сергій Білокінь</i>)	593
“На пам’ять про багато, багато років...”: спогади про Ярослава Дашкевича (<i>Уляна Єдлінська</i>)	598
Володимир Володимирович Кривошея (1958–2015) (<i>Сергій Лепявко, Євген Луняк</i>)	603
Віктор Іванович Дудко (1959–2015) (<i>Ніна Бернадська</i>)	607
Володимир Васильович Грабовецький (1928–2015) (<i>Петро Арсенич, Андрій Королько, Лілія Шологон</i>)	611
Бібліографія “Українського археографічного щорічника. Нова серія” (вип. 1–20) (<i>Григорій Стариков</i>)	619
Відомості про авторів	656

TABLE OF CONTENTS

1. ARCHEOGRAPHY, SOURCE STUDIES

<i>Heorhii Papakin</i> . Modern Era of Archaeography: Specific of Electronic Publication of Sources in Ukraine	7
<i>Yaroslav Kalakura</i> . Ukrainian Archaeographic Tradition: Past and Present	18
<i>Ivan Syniak</i> . Certificates in the Office of Zaporozhian Army at the Time of the New Host: Classification, Features Forms, Informative Potential	31
<i>Taisa Sydorchuk</i> . Natalia Polonska-Vasylenko's Letters to Omelian Pritsak as the Source for the Research of Mykola Vasylenko's Works in "Harvard Series in Ukrainian Studies"	60

2. MONUMENTS OF HISTORIOGRAPHY

<i>Hryhorii Starykov</i> . Natalia Polonskaya-Vasylenko's Essay On Mykola Vasylenko in the Collections of the Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine	77
---	----

3. HISTORY OF WEAPONS, HERALDRY, AND SPHRAGISTICS

<i>Oleh Malchenko</i> . Breech-Loader Artillery Powder Chambers of the Fifteenth and Sixteenth Century in the Collections of Ukrainian Museums	115
<i>Andrii Grechylo</i> . Adoption of the Coat of Arms of the Ukrainian People's Republic (1917–1918)	140
<i>Iryna Skochyliias</i> . Stamps of the Bishop of Peremyshl, Sanik, and Sambir Kostiantyn (Chekhovych)	154

4. STUDIES

<i>Volodymyr Aleksandrovysh</i> . In Which Monastery King Danylo Romanovych's Mother Lived? An Information of the Sources against Proposed "Conjectural" Interpretations	169
<i>Oleksandr Yashchuk</i> . The Idea of a Supreme Authority in the Second Code of the Belarusian and Lithuanian Chronicles: (Based on the Example of the Chronicle of the Grand Duchy of Lithuania)	195
<i>Vitalii Tkachuk</i> . Kyivan Handwritten Uniate Liturgicon (<i>Sluzhebnyk</i>) of the Second Half of the Seventeenth Century: A Codicological Description	226
<i>Natalia Starchenko</i> . "Sources Bear Testimony": Notes On Researching the Status of Gentry Ladies in the Early Modern Volhynian Society	239
<i>Myron Kapral</i> . Historical and Urban Development of Zhovkva From the Foundation to the End of the Eighteenth Century	268
<i>Volodymyr Masliichuk</i> . School's Reform and the First Schools in the Kharkiv Province (Slobidsko-Ukrainian Governorship) in 1788–1798	282
<i>Valerii Starkov</i> . Ukrainian Child's Games in the Egor Pokrovsky Work (1887)	305
<i>Vitaliy Telvak</i> . "Historical lectures" of Mykhailo Hrushevsky in Lviv University: An Attempt of Reconstruction	313
<i>Mykhailo Kovalchuk</i> . A Struggle for Power and Ukrainization In the Romanian Frontline during the End of 1917 and Early of 1918 ...	323
<i>Tina Peresunko</i> . The European Tour of the Ukrainian Republic Capella as a Tool of Cultural Diplomacy of the Ukrainian People's Republic (1919–1920)	338
<i>Volodymyr Kovalchuk</i> . Battles and Skirmishers between the Ukrainian Insurgents and the Soviet Moldovian Partisan Units (Southern Volhynia, end of 1943 and early of 1944)	351
<i>Volodymyr Potulnytsky</i> . The Creation of the Chair of Historiosophy in Kyiv University by Omelian Pritsak (1992–1994) and Its Significance	362

5. SOURCE PUBLICATION

<i>Rev. Nazar Zatorsky</i> . "Epistle to Macarius, Archbishop of Novgorod", as a New Redaction of the "Epistle of Misael"	379
--	-----

<i>Volodymyr Kravchenko</i> . For the History of Relations between the Volodymyr Townspeople and Starosta Administration in 1640s	401
<i>Rev. Yurii Mytsyk</i> . On the History of Kodak and Its Area	424
<i>Volodymyr Pryshliak</i> . Hetman Danylo Apostol's Charter On the Captain of Verkiivka Ivan Adasovski's Government (1733)	431
<i>Svitlana Potapenko, Andrii Paramonov</i> . On the History of Kharkiv Archives: A Report Concerning "An Ancient Archive" (1819) Discovered In the Old Bell Tower of the Assumption Cathedral	440
<i>Mykhaylo Gaukhan</i> . The Jewish Pogrom in Luhansk (October, 1905): The Report of the Head of Police of the Slavonic and Serbian District and a Historical Myth On the Luhansk Pogrom	448
<i>Natalia Hrabar</i> . A Figure of Les Kurbas as It Presented in Iryna Steshenko's Memories	465
<i>Dmytro Burim, Yurii Cherchenko</i> . Volodymyr Stahiv's Paper On the Main Trends of the Research of the Foreign Political Activity of the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN) in the Interwar Period	481
<i>Olha Hural</i> . Liudmyla Starytska-Cherniakhivska's Letters to Oleksandr Cherniakhivsky (1939)	517

6. REVIEW ARTICLES

<i>Orest Zaiats</i> . Opysy peredmist Lvova XVI–XVIII stolit / NAN Ukrainy. Instytut ukrainskoi arkhieohrafii ta dzhereloznavstva im. M. S. Hrushevskoho. Lvivske viddilennia; ed. Andrii Feloniuk. – Lviv, 2014. – 752 p. – (Lvivski istorychni pratsi. Dzherela. – Vyp. 4)	529
<i>Yurii Voloshyn</i> . Conflicts on the "Volhynia Planet" in Sixteenth and Seventeenth Century: [Natalia Starchenko. Chest, krov i rytoryka. Konflikt u shliakhetskomu seredovyshchi Volyni (Druha polovyna XVI–XVII stolittia). – Kyiv: Laurus, 2014. – 510 p.] ...	534
<i>Aleksandr Almazov</i> . An Answer On the Review: [Volodymyr Maslak. New Studies On Hetman Ivan Samoilovych in Russian Historiography]	539
<i>Larysa Buriak</i> . Oleksii Yas. Istoryk i styl. Vyznachni postati ukrainskoho istoriopysannia u svitli kulturnykh epokh (pochatok XIX – 80-ti roky XX st.): Monohrafia: In 2 pts. / Ed. Valerii Smolii. – Kyiv: NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy, 2014	546
<i>Serhii Hirik</i> . Konfessii na Gomelshchine (20 – 30-e gody XX v.). Dokumenty i materialy / Comp. M. Aleinikova et al.; ed. V. P. Pichukov. – Minsk: NARB, 2013. – 388 p.	552

<i>Volodymyr Yevtukh. Volodymyr Potulnytsky.</i> Dyplomatiia Pavla Skoropadskoho (viiskovo-dypomatychni stosunky hetmana z ostrivnymy monarhiiamy u 1926–1943 rokakh). – Kharkiv: Akta, 2014. – 312 p.	556
<i>Vitalii Ponomariiov. Ihor Hyrych. Kyiv: liudy i budynky. –</i> Kyiv: Lybid, 2016. – 432 p.	560
<i>Ihor Hyrych. Oleksandr Muzychko. Pivdena vis Sobornosti:</i> natsiietvorchi protsesy v Ukrainkomu Prychornomor’i (kinets XIX – persha polovyna XX st.). – Odesa, 2015. – 352 p.	564

7. MISCELLANEA

“Moldavian Trophies” in the Churches of Volodymyrian Eparchy at the End of the Seventeenth Century (<i>Volodymyr Aleksandrovych</i>)	573
Two Women’s Private Letters at the End of the Eighteenth Century (On the Education of a Woman) (<i>Volodymyr Masliichuk</i>)	575
A Little Known Episode On the Biography of Olena Teliha (<i>Yurii Cherchenko</i>)	580
Vasyl Dubrovsky’s Lost Article “Bohdan Khmelnytsky i Turechchyna: (Z pryvody statei Prof. Jana Rypky)” (<i>Yaroslav Fedoruk</i>)	582
On Petro Shelest’s Book <i>Ukraino moia Radianska</i> (<i>Serhii Bilokin</i>)	593
“On the Memoir of Many, Many Years...”: Memoirs On Yaroslav Dashkevych (<i>Uliana Yedlinska</i>)	598
Volodymyr Volodymyrovych Kryvosheia (1958–2015) (<i>Serhii Lepiavko, Yevhen Luniak</i>)	603
Viktor Ivanovych Dudko (1959–2015) (<i>Nina Bernadska</i>)	607
Volodymyr Vasyliovych Hrabovetsky (1928–2015) (<i>Petro Arsenych, Andrii Korolko, Liliia Sholohon</i>)	611
Bibliography of “Ukrainian Archeographic Year Book. New Series” (vyp. 1–20) (<i>Hryhorii Starykov</i>)	619
About the Authors	656

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**УКРАЇНСЬКИЙ
АРХЕОГРАФІЧНИЙ
ЩОРІЧНИК**

Нова серія

Випуск 19/20

Літературний редактор і коректор
Лариса Білик
Редактори бібліографії:
Катруся Козелецька, Любов Свірська
Редактор англійського резюме
Павло Бродовий
Художній редактор
Георгій Сергеев
Комп'ютерний дизайн
Ярослава Ленго

Інститут української археології та джерелознавства
ім. М. С. Грушевського НАН України
вул. Трьохсвятительська, 4
01001 Київ
e-mail: inst_archeos@ukr.net

Видавництво “Українські Пропілеї”
Київ, вул. Банкова, 2, а/с В-187
тел. +380(67) 717-89-41
e-mail: rgorilei2@mail.ru
Свідоцтво про реєстрацію
КВ № 747 від 24.06.1994

Підп. до друку 20.05.16. Формат 70×100/16.
Гарн. Times. Офс. друк. Папір № 1.
Наклад 400 прим.

Видруковано з готового оригінал-макету
у друкарні “Видавництво «Фенікс»”
вул. Шутова, 13б
03680 Київ
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 271 від 07.12.2000